

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB
1957

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1957

With Summaries in English
Mit deutschen Zusammenfassungen

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1958

Forside:

Restaurering af jættestue i Tustrup
Restoration of passage grave at Tustrup

Redaktion:

P. V. GLOB

Copyright 1958

by

Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark

by

Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Clichéer:

Hammerschmidt - Århus

INDHOLD

<i>Johannes Brøndsted</i> : Erik Westerby	7
<i>P. Kjærum</i> : Storstensgrave ved Tustrup	9
<i>Knud A. Larsen</i> : Stenalderhuse på Knardrup Galgebakke	24
<i>Bent Sylvest</i> : En sværdskele fra ældre bronzealder	44
<i>C. J. Becker</i> : Førrømersk jernaldergrav fra Try skole i Vendsyssel	49
<i>Ad. Stender-Petersen</i> : Jordanes' beretning om Goternes udvandring	68
<i>Nils Lunn</i> : Træl – Tralle – Trælleborg	81
<i>Torkild Ramskou</i> : Stavgård og bautavi	86
<i>Johannes Nicolaisen</i> : Slaveri hos Tuaregerne i Sahara	91
<i>P. V. Glob</i> : Slangeofre i Bahraíns oldtidshovedstad	114
<i>T. G. Bibby</i> : Bahraíns oldtidshovedstad gennem 4000 år	128
<i>J. Læssøe</i> : En kileskrift fra Bahrain	164
<i>P. V. Glob</i> : Oldtidsfund i Qatar	167
Jysk Arkæologisk Selskab	179
<i>V. Gordon Childe</i> : Tilbageblik	180
<i>Ole Klindt-Jensen</i> : Seán P. Ó Ríordáin	188
<i>Stuart Piggott</i> : V. Gordon Childe og Seán Ó Ríordáin	190
<i>Wilhelm Holmqvist</i> : Nils Åberg	192

CONTENTS

<i>Johannes Brøndsted</i> : Erik Westerby	8
<i>P. Kjærum</i> : Megalithic tombs at Tustrup	22
<i>Knud A. Larsen</i> : Stone-Age houses on Knardrup Gallows Hill	41
<i>Bent Sylvest</i> : A scabbard from the Early Bronze Age	48
<i>C. J. Becker</i> : Ein vorrömisches Grab von Try, Amt Hjørring	64
<i>Ad. Stender-Petersen</i> : Jordanes' Bericht von der Auswanderung der Goten..	76
<i>Nils Lunn</i> : Træl – Tralle – Trælleborg	84
<i>Torkild Ramskou</i> : Stave-yard and sacred enclosure	89
<i>Johannes Nicolaisen</i> : Slavery among the Tuareg in the Sahara	107
<i>P. V. Glob</i> : Snake sacrifices in Bahrain's ancient capital	125
<i>T. G. Bibby</i> : The hundred-meter section	152
<i>J. Læssøe</i> : A cuneiform inscription from the island of Bahrain	165
<i>P. V. Glob</i> : Prehistoric discoveries in Qatar	175
Jysk Arkæologisk Selskab	179
<i>V. Gordon Childe</i> : Retrospect	180
<i>Ole Klindt-Jensen</i> : Seán P. Ó Ríordáin	188
<i>Stuart Piggott</i> : V. Gordon Childe and Seán P. Ó Ríordáin	190
<i>Wilhelm Holmqvist</i> : Nils Åberg	194

STENALDERHUSE PÅ KNARDRUP GALGEBAKKE

Af KNUD A. LARSEN

Det er ofte et interessant sammenspil af tilfældigheder, der fører til en arkæologisk udgravning. I dette tilfælde har en arkæologisk kortlægning af Mølleådalen fra vestenden af Farum sø til Buresø været det første skridt på vejen. Dette arbejde skabte forbindelse med egnens allestedsnærværende arkæolog, kulsvier Karl K. Nielsen i Kirkeværløse. Hans ret omfattende samling af oldsager, samlet sammen gennem en årrække, gav væsentlige træk af egnens bebyggelse i stenalderen. Det bedste i samlingen var et fund af forarbejdede benredskaber fra Mulleruptid, fremdraget ved tørveskæring i Borup sø på Paradisgårdenes jorder ikke langt fra Knardrup galgebakke. Bekendtskabet med Karl Nielsen blev til et samarbejde gennem flere år¹⁾, der også kom til at betyde meget for det heldige resultat af udgravningen på Knardrup galgebakke.

Blandt Nationalmuseets fund fra egnen var en lille æske med få ornamenterede lerkarskår, indleveret til museet af nu afdøde lærer Nemming i Ganløse skole. Skårenes ornamentik gav en ret sikker datering til tidlig neolitisk tid. De var fundet på Knardrup galgebakke i landsbyens nordlige udkant. Af lærer Nemmings korrespondance med Nationalmuseet fremgik, at han selv gennem flere år havde foretaget gravninger på galgebakken. Lærer Nemming havde været en kendt skikkelse på egnen, og det var velkendt, at han havde skabt sig en større samling oldsager. Det har imidlertid ikke vist sig muligt at finde frem til, hvor denne samling er blevet af efter hans død. På Ganløse skole fandtes kun spredte rester tilbage, der slet ikke kunne give nogen sikker forestilling om hans mangeårige arbejde med arkæologiske udgravninger. Vi kom i forbindelse med bibliotekar fru Anna Nemming, der venligst lånte os brudstykker af et foredrag, som hendes mand havde holdt om egnens forhistorie. Det gav os en forklaring på de små ornamenterede lerkarskår fra Knardrup galgebakke og lærer Nemmings store interesse for en udgravning på stedet (fig. 1).

Foredraget gav den interessante oplysning, at lærer Nemming gennem flere gravninger på galgebakken havde afdækket hustomter og et større antal affaldsgruber. Ved forårspløjningen havde husene vist sig som sorte aflange firkanter i det gule sand. På bakkens sydøstskråning havde husene vist sig bedst bevarede. Her var i en halv meters dybde blevet afdækket et rektangulært hus, 5 meter bredt og 8–10 meter langt, med stensylt af så svære sten, at der måtte heste til for at trække dem op, da undersøgelsen var sket. Midt i huset var ildstedet, sat af mellemstore sten, svagt hulet og ovalt, ca. 1,25 meter gange 0,75 meter.

Antallet af udgravede hustomter bliver ikke angivet, men det oplyses, at i alle tomter blev fundet lerkarskår. Det samme var tilfældet i affaldsgruberne, hvoraf ca. en snes blev gravet ud af ca. 100 påviste på bakken.

Gårdejer Drewsen, galgebakkens ejer, havde en hel del at fortælle, som uddybede lærer Nemmings skriftlige optegnelser. Bakken havde aldrig været meget værd til dyrkning, jorden var sandblandet og fyldt med store sten, som ploven stadig gik imod. Der var gennem årene fjernet masser af sten, ja hele stenlægninger. Gårdejeren havde fulgt Nemmings udgravning af det føromtalte hus med sten-sat sylt af meget svære sten og med stenarne. Det blev desuden oplyst, at Nemming havde gravet i endnu to hustomter, men der var ingen sten, da de sandsynligvis var blevet fjernet før ved markarbejde. Udgravningen af disse to hustomter blev imidlertid ikke gjort færdig. I tilslutning til hustomterne var gjort fund af dybe affaldsgruber med mange skår af lerkar. Endvidere var der på bakkens nordlige skråning flere hundrede runde sorte pletter, hvoraf kun ganske få var blevet gravet ud. Gårdejeren havde selv samlet en del skår op fra marken, de fleste ornamenterede. Både i forarbejdning og udsmykning viste de

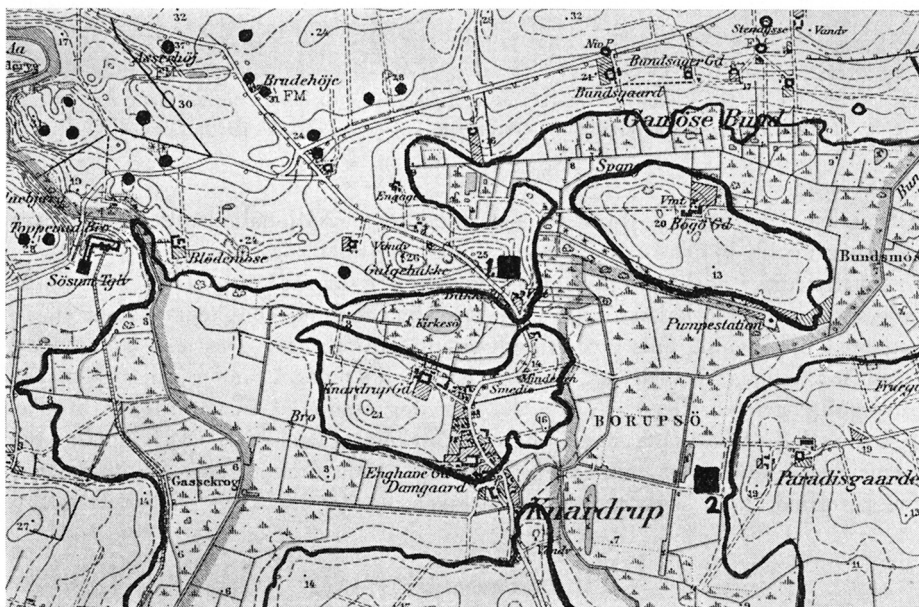

Fig. 1. Knardrup Galgebakke og nærmeste omegn. Firkanten nr. 1 angiver beliggenheden af stenalderbebyggelsen på Galgebakken. Firkanten nr. 2 viser findestedet for bopladsen fra Maglemosetiden i Borupsø. Åben cirkelsignatur angiver dysser fra yngre stenalder, udfyldt cirkelsignatur angiver bronzealderhøje. På kortet er 5 meter højdekurven fremhævet for at give en forestilling om fordelingen af bebøligt land og ubeboelige mosedrag og søer i stenalder og bronzealder, idet det må formodes, at arealerne under denne højdekurve dengang har været vandfyldte og uforekommelige. (Autoriseret reproduktion).

Knardrup Gallow Hill and its immediate environs. The square numbered 1 is the site of the Stone-Age settlement on Gallow Hill. Square no. 2 shows the site of the settlement from the Maglemose period in Borup lake. Open circles denote Late Stone-Age dolmens, filled circles Bronze-Age tumuli. The 5 meter contour on the map has been emphasized in order to give an indication of the extent of habitable land and uninhabitable bogland and lakes in the Stone Age and Bronze Age, as it may be assumed that the areas below this contour were then waterlogged and impassable.

Fig. 2. Den nordøstlige ende af hus A. I forgrunden til venstre ses ildstedet.
The northeastern end of house A. The hearth can be seen in the left foreground.

overensstemmelse med de få skår, som fandtes på Nationalmuseet. Skårene var fra tidlig neolitisk tid.

Ud fra disse forhåndsoplysninger kunne der næppe være tvivl om, at en undersøgelse af galgebakken ville være ønskelig, og sandsynligheden for at en arkæologisk udgravning ville give et godt resultat var ret stor. Desværre gav bakken et alt for tydeligt billede af, at den havde lidt meget under en systematisk grustagning gennem flere år, men der var dog stadig så meget tilbage af den, at den vedblivende måtte have interesse for en arkæologisk undersøgelse, der kunne skaffe klaring på, om lærer Nemming havde draget rigtige slutninger af sine jordfund, kort sagt om der på bakken havde ligget en stenalderlandsby.

Galgebakken.

Knardrup galgebakke ligger umiddelbart nord for landsbyen, og gennemskæres i dag af vejen, der fører til Ganløse. Bakken er en stor bank af gult sand, aflejret som et stykke af en endemoræne på det tidspunkt, da isen langsomt trak sig østover fra Danmark. Banken har i oldtiden været omgivet af vand på de tre sider. Kun fra nord har man kunnet komme op på den. Omkring 5000 år før mennesker begynder deres virke på galgebakken, har, som tidligere omtalt, primitive jægere haft en boplads ikke langt fra bakkens fod på en holm i Borup sø (se fig. 1). Deres liv på egnen viser også enkeltfund af benharpuner langs med Bundsåen. Galgebakken har været et velegnet sted for beboelse. Omgivet af sø

til næsten alle sider har der været let adgang til at skaffe sig drikkevand og supplere føden ved fiskeri. Af forsvarsmæssige grunde har det ligeledes været et ideelt sted at bo. Endvidere har den sandblandede muld været let at magte for bønder med primitive landbrugsredskaber. Bedre sted kunne man ud fra en stenalderbonders betragtninger ikke vælge til bosted. Overensstemmelse i naturforhold med stenalderlandsbyen ved Barkær på Djursland er ganske påfaldende.

I dag er Knardrup galgebakke skåret igennem af landevejen. Desuden skærer en sandgrav sig dybt ind i bakken fra vest mod øst. Bakken er i dag som i oldtiden dækket af sandblandet muld, men mange steder kommer sandet op til overfladen. I randen af sandgraven, helt oppe ved brinken ses kulturjord med flintaffald. Ned ad sandgravens stejle sider kan findes lerkarskår, enkelte forarbejdede flintredskaber og meget flintaffald.

Udgravningskampagnen på bakken kom til at strække sig over tidsrummet fra maj 1949 til sent på efteråret 1950, og når den indenfor denne tid kunne gennemføres på fyldestgørende måde, skyldes det, at deltagerne i en arkæologisk studiekreds under Folkeuniversitet stillede sig til rådighed med deres arbejdskraft og næsten hver søndag i to år tog ud til stedet fra København.

Undersøgelsen på bakken kom til at omfatte tre objekter, nemlig 1) udgravningen af en aflang sort plet i marken nær grusgravens sydlige rand, med resultatet et ildsted med nærliggende affaldsgrube, 2) afdækning fra grusgravens nordlige rand af et kulturlag, med resultatet 3) hustomter, 3) kortlægning og udgravning af en del sorte grydeformede sodfyldte gruber.

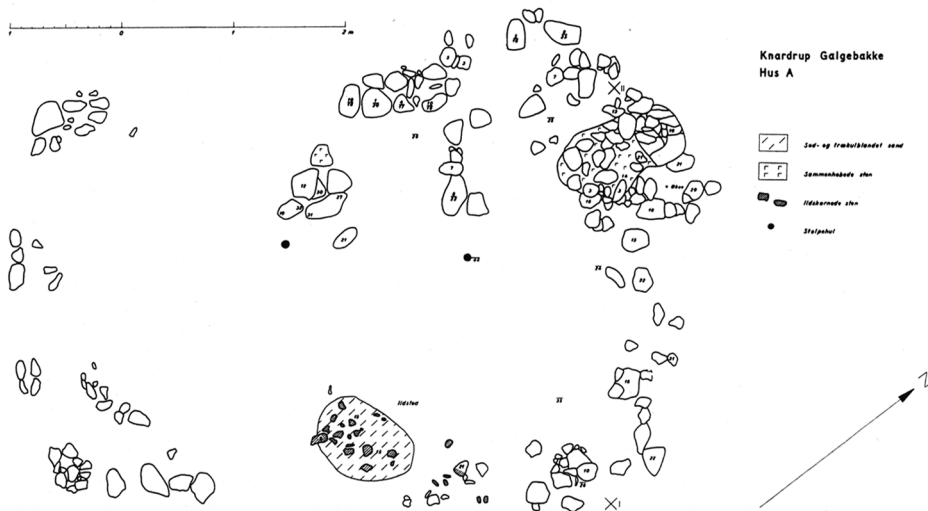

Fig. 3. Plantegning af hus A. Den nordøstlige ende af huset grænsede ved udgravningens begyndelse umiddelbart til grusgravens stejle side, således at det ikke kan udelukkes, at dette hjørne af huset er blevet noget beskadiget ved grusgravningen.

Plan of house A. At the commencement of the excavation the northeastern end of the house immediately adjoined the steep scarp of the gravel pit, and the possibility can therefore not be disregarded that this corner of the house has been somewhat damaged by gravel digging.

Hustomterne.

Hustomt A.

I den nordlige afgrænsning af grusgraven tegnede sig under et 30 cm tykt lag af opblæst sand et 20 cm tykt kulturlag, der indeholdt flintaffald og enkelte lerkarskår af stenalderkarakter. Laget havde en udstrækning på ca. 4 meter. Det blev derfor besluttet at grave ind fra randen af grusgraven på dette sted. Ved afdækningen viste sig med det samme en del marksten, der syntes at ligge i en vis orden skabt af mennesker. Ved at fortsætte gravningen indad, viste det sig, at stenene, der var afvekslende af størrelse, dannede en aflang firkantet ramme, orienteret i retningen NNØ-SSV. I det gule sand tegnede sig tydeligt brede, sorte striber skabt af ild, der viste sig at skyldes gnister fra et ildsted. Dette blev fundet mod SSØ midt på den ene langside af stenrammen. Ildstedet tegnede sig som en aflang rundet plet og bestod af et ca. 2 cm tykt brandlag af sodsværtet sand. Det var stillet sammen af håndstore sten, der var stærkt forbrændte af ilden, og mellem stenene blev fundet en hel del trækul (fig. 2).

Der kunne næppe være tvivl om, at en hustomt var blevet afdækket, og ved en forsigtig afskrabning af gulvlaget blev også fundet to stolpehuller, der tegnede sig som runde, brune pletter i det gule sand, deres diameter var ca. 10 cm. Desværre kunne der ikke være tvivl om, at hustomten gennem tiderne var blevet stærkt ødelagt af ploven, der adskillige gange havde skåret sig ned i den. Efter gårdejerens udsagn var også fjernet flere store sten fra stedet. Endvidere var enkelte store sten faldet ned ved grustagningen. Huset har været aflangt firkantet, 6,5 meter gange 4 meter, og indgangen til det må have været ved ildstedet, der var placeret midt for østre langvæg. De få stolpehuller gav imidlertid ikke noget bestemt holdepunkt for en forestilling om, hvorledes huset havde set ud (fig. 3).

Hustomt B.

Ved at fortsætte gravningen i nordlig retning dukkede næste hustomt frem. Den lå lidt dybere under overfladen, og derfor var den betydeligt bedre bevaret end hustomt A. Hustomt B. var ligeledes af aflang firkantet form 7,5 gange 5 meter. Ildstedet var placeret midt for den østlige langvæg, og efter stolpehullerne at dømme udenfor huset. Vestvæggen tegnede sig som en 2 meter tykstensylt. De tre andre vægge var betydelig smallere. Stolpehullerne viste, at selve husrummet havde været aflang firkantet, 5 gange 2 meter, og gav en mulighed for en formodning om, hvorledes huset havde været bygget op og set ud (fig. 4). Man har først rejst stolper i en aflang firkant af selvvoksede, krogede egestammer, ca. 10 cm i diameter. På dette skelet af stolper er så flettet en væg af ris og tynde grene. Vægstolperne må foroven have været forbundet med en tværgående stolpe, dels for afstivningen af væggen, dels for at danne støtte for taget. Til yderligere afstivning af den spinkle væg har man så på ydersiden lagt en bredstensylt og ovenpå denne op ad grenvæggen stablet græstørv til en tyk jordvæg. På østsiden, den ene langside, har man haft indgangen til huset og lige udenfor ildstedet. I det ydre har huset lignet en tilfældigt opkastet jordbunke med græs

og grene på. Taget har sandsynligvis været skråtstillet, som vi kender det fra halvtage i dag, og været af grenværk tættest med ris og kviste. For at holde på det løse byggemateriale har der sikkert ligget en del større sten på taget. Indtil 1944 kunne man endnu i bortgemte fjordarme i Finmarken i Norge finde lignende jord- eller græstørvshytter i brug – de såkaldte Gammer. Rummet i disse var overhvelvet, en mørk hule med afrundet, langagtig grundplan og åbent ildsted i midten.

Vest for hus B fandtes en samling større sten, hvoraf nogle var stillet på højkant og syntes at danne et mindre aflangt rum. Der kan foreligge den mulighed, at man her har haft en slags forråds-kammer.

Hustomt C.

Den videre udgravning gav ret nord for hus B endnu en hustomt 6 gange 3,5 m, der nærmest havde karakter af en halvcirkelformet eller hesteskoformet

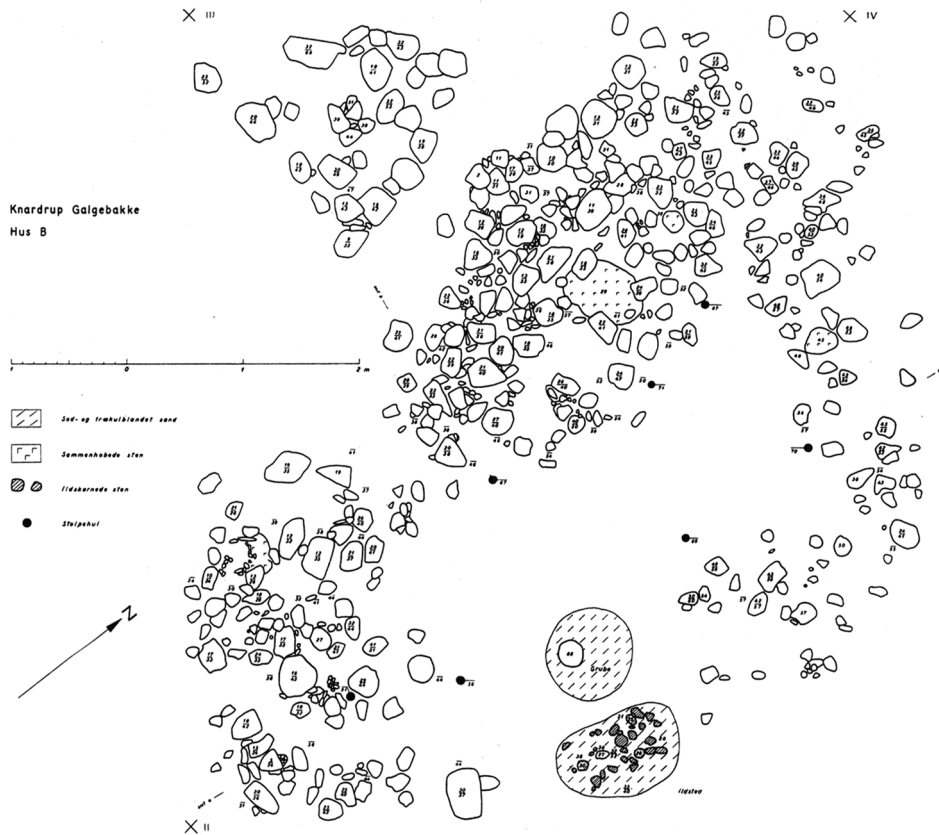

Fig. 4. Plantegning af hus B.

Plan of house B.

Fig. 5. Hustomt C set fra nord.
House C, viewed from the north.

hytte. Ildstedet var placeret midt i hytten. Stolpehullerne syntes også at understøtte sandsynligheden af en halvrund grenvæg. Stensylten viste en stor spredning, hvilket sikkert må tilskrives forstyrrelser fra markarbejde. Huset døråbning var mod vest (fig. 5-6).

Ildstedet.

Undersøgelsen af den aflange mørke plet i marken nær grusgravens sydlige rand gav som resultat, at et ildsted blev afdækket. I en dybde af ca. 50 cm under overfladen blev stødt på en samling større marksten og mellem dem fundet lerkarskår. Ved en fladegravning blev afdækket en stenlægning, meget ujævn og uregelmæssig i mørkfarvet kulturjord, der tegnede sig som en næsten cirkelrund plet, ca. 2,70 meter i diameter, omgivet af grågult ler. Efter at stenlægningen var blevet fjernet viste der sig et ildsted, en tydeligt afgrænset oval plet, der bestod af sort kulturjord, fyldt med kulpartikler. Ildstedet havde en dybde af ca. 15 cm, og bundlaget bestod af små stærkt forbrændte sten, derunder gråt sand. Det gule ler udenom ildstedet var sortpletet af kulpartikler.

Det har ikke været muligt at finde nogen forklaring på ildstedets tilstedeværelse midt i en fedtet flade af ler. Der kunne ikke føres noget bevis for, at det

havde nogen tilknytning til en hustomt. Måske har man opgivet brugen af ildstedet, fordi lerlaget trak fugtighed til sig. Meget tyder på, at den uregelmæssige bunke af marksten er kommet til senere, og stenenes tilfældige placering kunne tyde på, at det gamle ildsted, der ikke længere var i brug, er blevet anvendt som affaldsplads for de sten, man samlede sammen ved arbejdet i marken.

Affaldsgruben.

Ved en gravning nedad mod vejen blev det konstateret, at muldlaget ca. 2 meter fra ildstedet ret pludseligt tog til i tykkelse og blev mere end 1 meter. Ved gravning i dybden blev her fundet en affaldsgrube, hvis bund af sand lå 56 cm under ildstedets. I gruben blev fundet en del sten, mærket af ild, sortsværtet jord og klumper af lerkar, helt ødelagt af ild. Man må tænke sig, at det har været et sted, hvor man har henkastet sit affald og fjernet de vegetabiliske og dyriske rester ved at brænde bål i gruben.

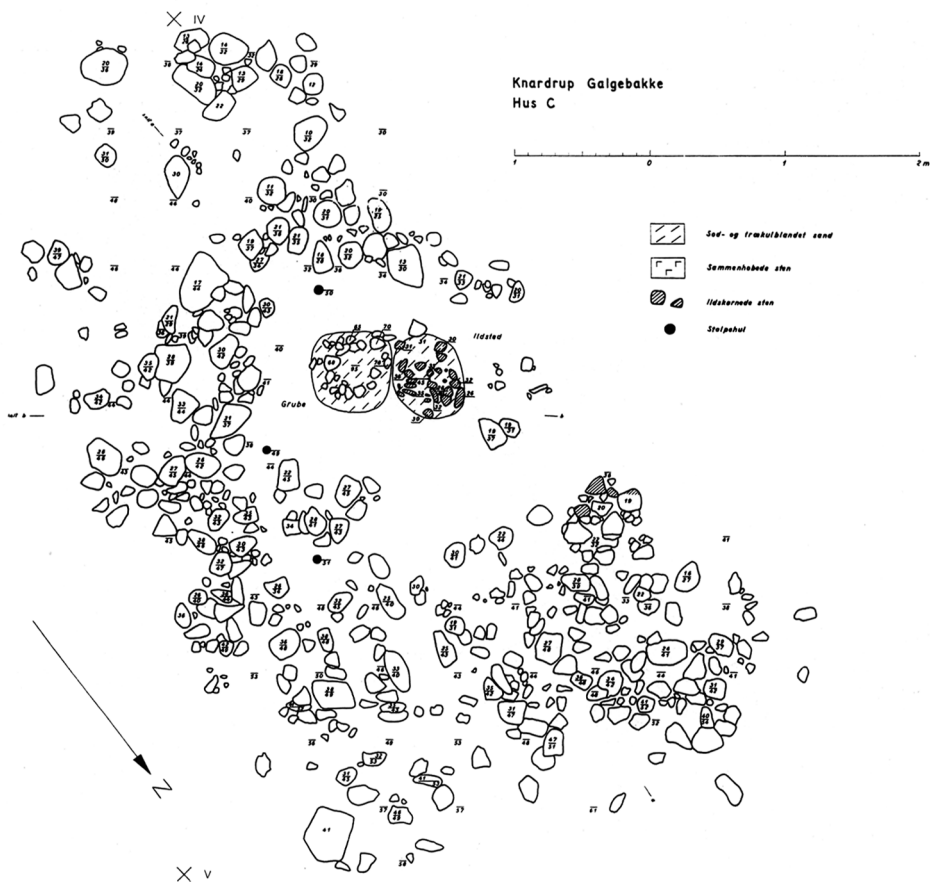

Fig. 6. Plantegning over hus C.
Plan of House C.

Landsbyen og dens datering.

Udgravningens resultat, de tre tætbeliggende hustomter, har gjort lærer Nemnings oplysninger om fund af huse på galgebakken sandsynlige. Hans udgravningsresultater må derfor indregnes i billedet af bakken i yngre stenalder. Det må antages, at der på bakkens højeste flade har ligget en stenalderlandsby, uden at der desværre foreligger nogen mulighed for at afgrænse dens udstrækning og udtale sig om det antal huse, den har omfattet. Det må anses for givet, ud fra de udgravede hustomters beliggenhed i forhold til randen af grusgraven, at flere tomter er gået tabt ved grustagningen.

Med hensyn til beliggenheden viser Knardruplandsbyen beslægtede træk med Barkærlandsbyen. Placeringen på en sandknold omgivet af vand er helt den samme for de to byer. Men dermed ophører også videre lighedspunkter. Det kendetegnende for Barkærlandsbyen er de to lange rækkehuse på hver side af den brolagte landsbygade. Knardruplandsbyen har været en samling rektangulære

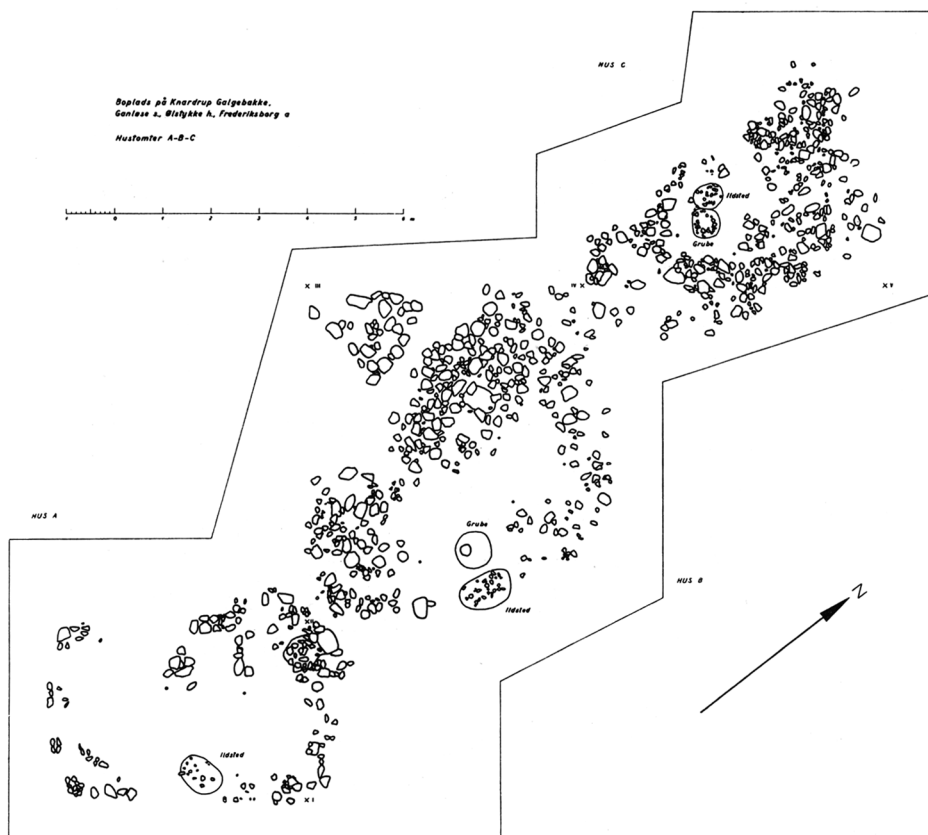

Fig. 7. Plantegning over samtlige tre hustomter.
Overall plan of all three houses.

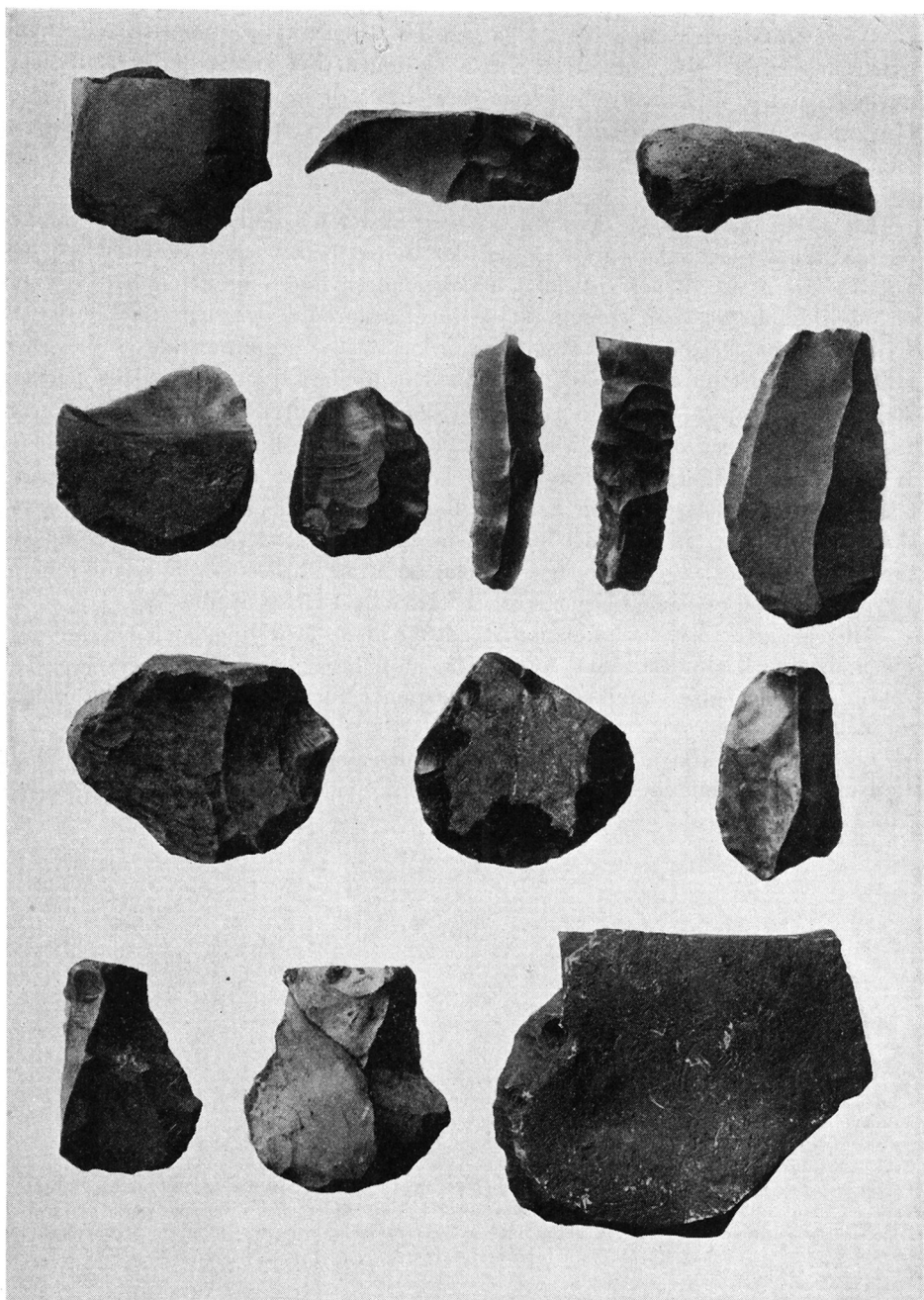

Fig. 8. Stensager fundet i de tre hustomter. I øverste række stykke af sleben flintøkse og to flækkeknive. I næste række flækkeskrabere med ud- og indbuet æg samt ubearbejdet flække. I samme række samt følgende rækker ses flere typer af skiveskrabere.

Stone artifacts discovered in the three house sites. In the upper row a portion of a polished flint axe and two blade knives. In the next row blade scrapers with convex and concave edge, and an unworked blade. In this and the following rows are several types of flake scrapers.

jordhuse, adskilt fra hinanden. Men det bør bemærkes, at de tre udgravede tomter ligger på række, orienteret i N-S retningen. Det kunne derfor være nærliggende at tro, at landsbyens øvrige huse har været placeret på samme linje. Det sandsynlige billede af Knardrupbyen bliver således et antal jordhuse, placeret på række i retningen N-S (fig. 7). Indgangen til husene har været enten fra øst eller vest.

En nøjere datering af såvel ildsted som hustomter skulle ikke være vanskelig, da udgravningen har givet en hel del flintredskaber og flere hundrede lerkarskår. De lå spredt helt tilfældigt ud over udgravningsområdet inden for tomter og ildsted. Det var tydeligt at se, at markarbejde gennem tiderne havde flyttet dem nogle gange. I hustomterne er de således af ploven blevet slæbt fra selve gulvarealet ud i stensylten, hvor de har fundet en blivende plads imellem stenene. En nøjere angivelse af deres plads har derfor ikke større værdi.

Af stenoldsager blev der i hus A fundet 17 skiveskrabere, 3 spånkrabere, 1 flis af sleben flintøkse, et stykke af sleben flintøkse, måske tyknakket økse, 3 flækker og 9 afslag af flint. Fra hus B er opsamlet 29 skiveskrabere, 1 spånkraber, et stykke af forstenet søpindsvin tildannet som skraber, 4 forstenede søpindsvin, 2 flækker, 1 spån og 14 afslag af flint. Hus C gav 3 skiveskrabere, 1 rygflække med retouche i begge sider, 1 flække og 4 afslag af flint (fig. 8).

Alt i alt giver det et repræsentativt udvalg af de brugsting, man har anvendt i den daglige husførelse. Men bortset fra, at samtlige stenoldsager er typer fra yngre stenalder, giver de ikke noget holdepunkt for en nøjere datering indenfor dette tidsrum.

Lerkarskårene afgiver et betydeligt bedre dateringsmateriale, da et større antal af dem er ornamenterede. På skemaet fig. 9 ser vi deres fordeling og placering i de tre hustomter.

	<i>Type.</i>										
Hus	a	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l
A	×	×			×		×		×	×	
B	×			×	×	×		×	×	×	×
C	×		×						×		

Fig. 9. De ornamenterede lerkarskår, opdelt efter type på anvendt ornamentik, og deres placering i de tre hustomter. — Type a: Vandret bælte af aflange pindstik langs karranden. Type b: Vandret bælte af korte pindstik langs karranden. Type c: Bueformet mønster i beviklet snor. Type d: Vandret række af pindstik langs karranden. Type e: Lodret afstribning langs karsiden med pind. Type f: Siksakmønster. Type g: Lodret afstribning i grupper med pind langs karsiden. Type h: Lodret afstribning med pind på karsiden. Type i: Afstregning med furestik af karsiden enten i lodrette linjer eller i varieret mønster. Type k: Lodretstillet afstribning med indtryk af beviklet snor på karsiden. Type l: Lodret fin afstregning med pind af karsiden.

The ornamented potsherds, arranged by type of ornamentation used and location in the three house sites. Type a: Horizontal belt of elongated stick-impressions along the rim. Type b: Horizontal belt of short stick-impressions along the rim. Type c: Semicircular designs in rolled cord. Type d: Horizontal row of stick-end-impressions along the rim. Type e: Vertical stick-strokes along the side of the vessel. Type f: Zigzag designs. Type g: Groups of vertical stick-strokes along the side of the vessel. Type h: Vertical stick-strokes on the side of the vessel. Type i: Strokes made with a grooved stick on the side of the vessel, either in vertical lines or in various patterns. Type k: Vertical strokes on the side of the vessel bearing imprint of rolled cord. Type l: Fine vertical stick-strokes on the side of the vessel.

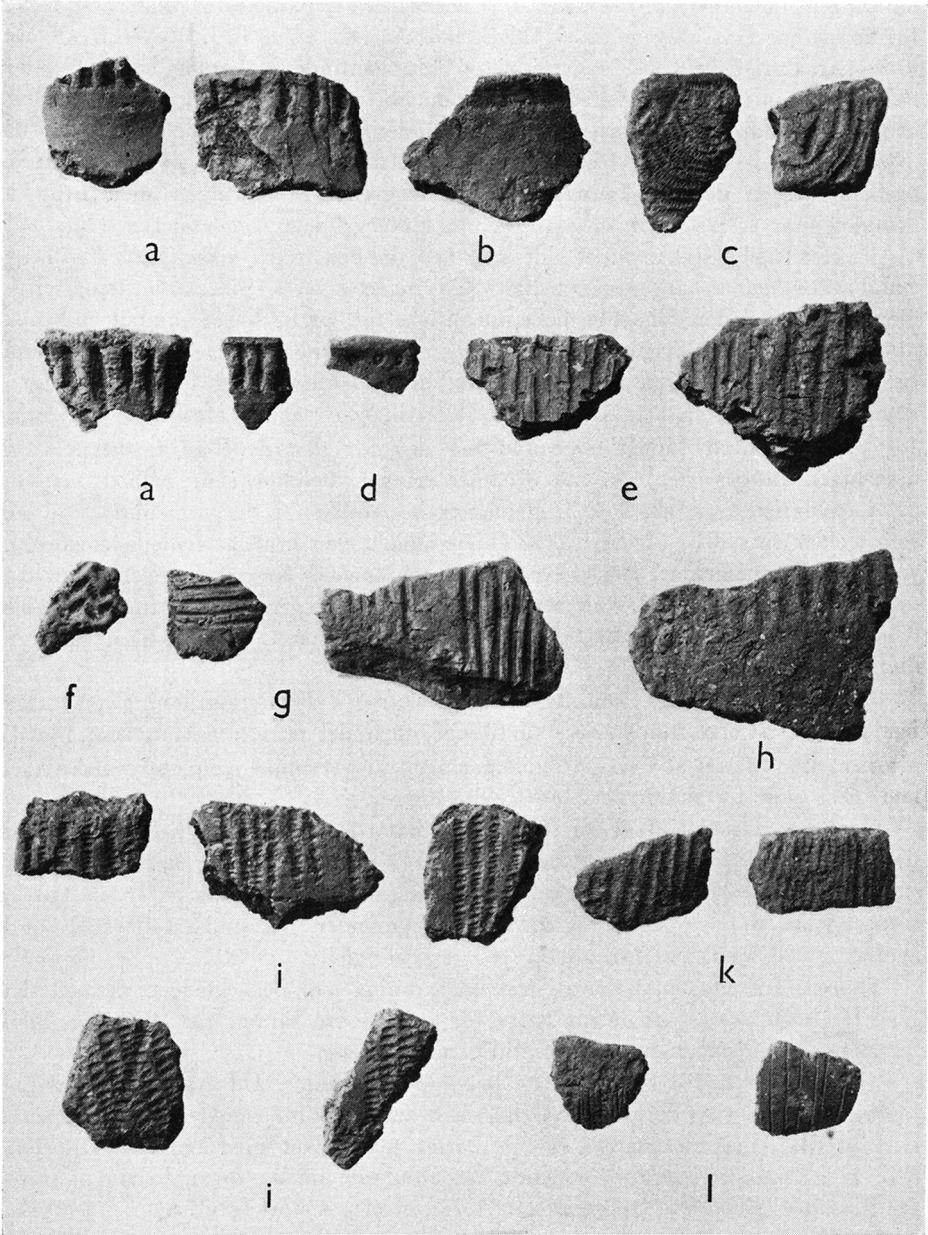

Fig. 10. De ornamenterede lerkarskår fra hustomterne. De på billedet anførte bogstaver refererer til typeangivelsen på skemaet fig. 9.

The ornamented potsherds from the house-sites. The letters refer to the types shown in the table on Fig. 9.

Vi har her et lerkarmateriale, der skulle kunne give en nogenlunde sikker datering af hustomterne. Det viser nært beslægtede træk med den syddanske megalitiske gruppe fra tidlig neolitisk tid periode C. Der er af C. J. Becker fremhævet visse karakteristiske træk, som vi netop kan genfinde i skårene her fra galgebakken. Bugens mønstring med enten sammenhængende afstribning eller af lange grupper af lodrette streger er således almindeligt forekommende. Halsens ornamentering med et vandret bælte under randen af korte pindstik er også et fremtrædende træk, der forekommer på tragtbægrene. Mønstringen med brug af beviklet snor hører også med til denne lerkargruppes kendemærke (fig. 10).

Et enkelt lille stykke af et sideskår med dobbeltstreget siksakbort, frembragt ved beviklet snor, kan måske bringe dateringen i tvivl. Siksakmønstring er jo meget udbredt i den følgende mellemneolitiske tid, og de øvrige omtalte udsmykningselementer, ved vi, går i arv fra tidlig neolitisk tid periode C til mellemneolitisk tid periode I. Dog skal bemærkes, at siksakmønstring ikke er ukendt i tidligneoalitisk tid, så karstumpen kan ikke tillægges nogen afgørende betydning for placeringen af fundet. Derimod må der for den endelige fastlæggelse af dateringen lægges vægt på, at ornamenteringen bedømt som helhed mangler det karakteristiske træk, som kendetegner keramikken i mellemneolitisk tid, og som træder så tydeligt frem i Troldebjergfundet, den kraftigt fladedækkende anvendelse af ornamenten. Udsmykningen af skårene fra Knardrup viser netop den mere moderate anvendelse af ornamenten, der også giver plads for de blanke flader og gør dateringen til tidligneoalitisk tid periode C til den mest sandsynlige³).

Af lærer Nemmings samling af lerkarskår fra hans udgravning på galgebakken er desværre kun ganske få tilbage, men det er interessant, som fig. 11 viser, at konstatere, at der i ornamenteringen er ret nøje overensstemmelse mellem disse skår og skårene fra de tre hustomter.

Også fra ildstedet er et ret fyldigt skårmateriale, hvoraf en hel del både fra det ved gravningen påviste nedre lag med selve ildstedet og det øvre lag af sammendyngede sten er ornamenterede. Skårene fra de to lag viser en tydelig forskel i art af udsmykning og anvendte ornamenten, der understøtter det sandsynlige i den fremsatte formodning om lagdelingen.

Skårene fra øvre lag viser i deres udsmykning nær beslægtede træk med skårene fra hustomterne, så de må anses for at være fra samme tid (fig. 12). Stenbunken over ildstedet er altså samtidig med husene.

Skårene fra nedre lag er af en hel anden karakter. Ud fra deres fordeling omkring ildstedet og deres udsmykning kan det anses for sandsynligt, at følgende kar forefindes repræsenteret: et tragtbæger udsmykket med to rækker tosnoet snor langs mundingsranden, et groft kar af ubestemmelig form, to finere forarbejdede kar ligeledes af ubestemmelig form, et meget stort tragtbæger, udsmykket med tre rækker tosnoet snor langs mundingsranden. Et stort stykke karside med mundingsrand af dette kar blev fundet ubeskadiget, og efter dette at dømmes, har mundingsdiameteren været ca. 32 cm. (fig. 13 og 14). Udsmykning med bånd af tosnoet snor under mundingsranden er karakteristisk for tidligneoalitisk tid periode B, og det placerer altså ildstedet i denne periode. Lerkarrene har sandsynligvis været tragtbægre af samme type som et bæger fra Vester Hassing⁴).

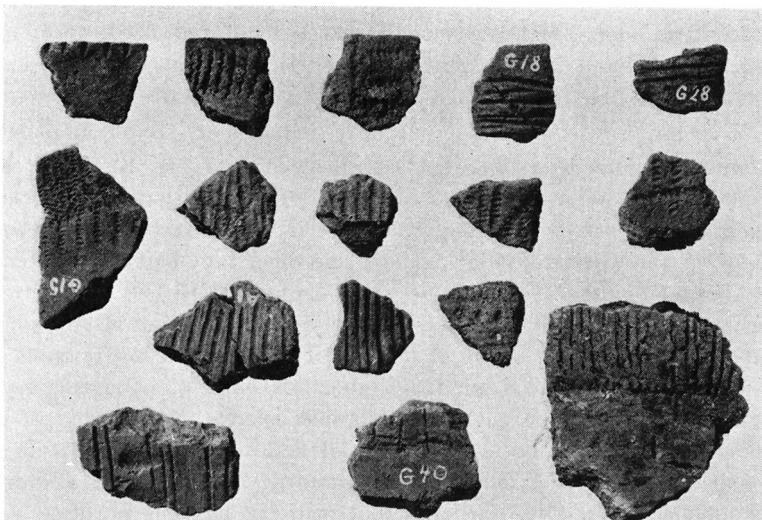

Fig. 11. Ornamenterede lerkarskår fundet af lærer Nemming på Galgebakken.
Ornamented potsherds found by the schoolteacher, Mr. Nemming, on Gallows Hill.

Vi er dermed kommet til det resultat, at skårene fra de to lag er fra hver sin periode, nemlig tidligneo-litisk tid periode B og C. Opdelingen i de to perioder indenfor tidligneo-litisk tid har imidlertid hidtil alene hvilet på en sandsynlig formodning. Nu gør denne udgravning af ildstedet med skårene fra de to perioder så tydeligt placeret adskilt fra hinanden i hvert sit lag og niveau denne periode-delning af lerkarmaterialet til mere end en sandsynlighed.

De sorte pletter.

Udgravningen af hustomterne førte med sig, at vi blev kendt med, at der på galgebakken fandtes arkæologiske minder af en hel anden art og fra en langt yngre periode. Mens udgravningen af hustomt A stod på, skete der et skred i

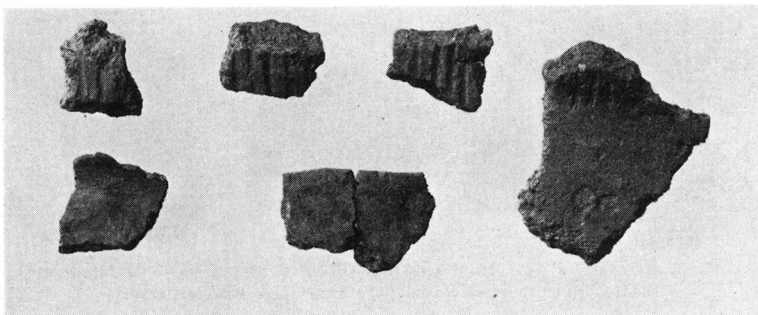

Fig. 12. Lerkarskår fundet i ildstedets øverste lag.
Potsherds found in the upper layer of the hearth.

grusgravens østlige hjørne, og derved kom to grydeformede sorte pletter til syne lige under markfladen. De tegnede sig meget tydeligt ved deres sorte farve på sandvæggens gule flade. En nærmere undersøgelse viste, at de to grydeformede gruber målte ca. $\frac{1}{2}$ meter i dybden, var cirkelformede foroven med en diameter på ca. $\frac{1}{2}$ meter, havde sider der skrånede indad mod en let afrundet bund. Senere fandt vi lignende gruber tæt ved ildstederne i hus B og C, samt øst for hus A. Efter at udgravningen af hustomterne var afsluttet, kom en prøvegravning igang på den del af galgebakken, der ligger vest for landevejen, på feriekolonien »Axel Olsens Minde«s grund, lige uden for indgangen til feriehuset. Her blev fundet og udgravet 4 af de sorte gruber. Mere end 2 år efter at al gravning på galgebakken var afsluttet, aflagde vi på opfordring af gårdejer Drewsen et besøg på stedet. Han havde af hensyn til den videre grusgravning skrællet et stort stykke markflade af i en dybde af ca. 50 cm. Vi opdagede derved, at på den gule sandflade kunne påvises ca. 25 sorte pletter. De var dog så ødelagt, at en udgravning havde mindre interesse. Til dette antal må sikkert lægges de mange, som lærer Nemming omtaler i sit foredrag og kalder for affaldsgruber, de samme som gårdejer Drewsen var kendt med fra bakkens nordlige skråning.

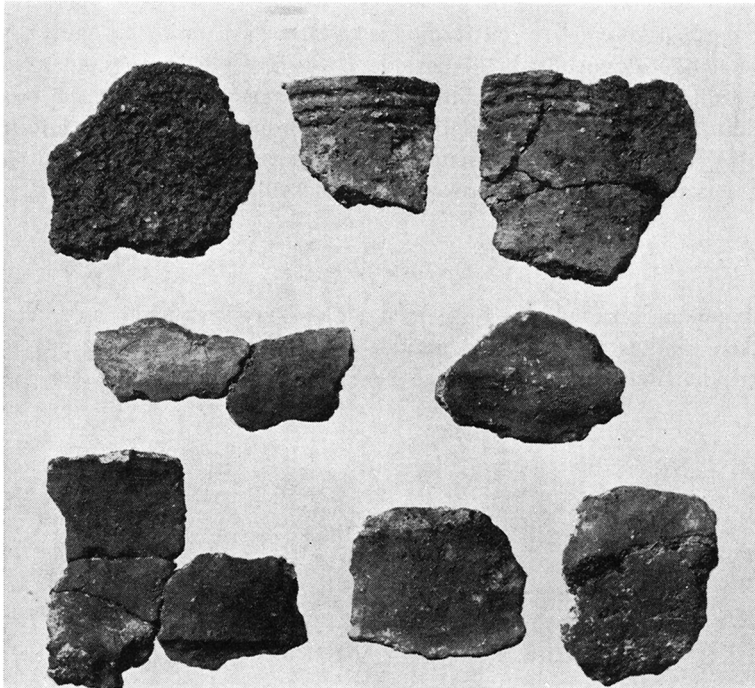

Fig. 13. Lerkarskår fra ildstedets nedre lag. Til højre, øverst, ses to af randskårene med et bælte af tre omløbende vandrette furer i tosnoet tråd.

Potsherds from the lower layer of the hearth. At upper right are two of the rim sherds bearing a band consisting of three horizontal grooves of twisted cord impressions running round the vessels.

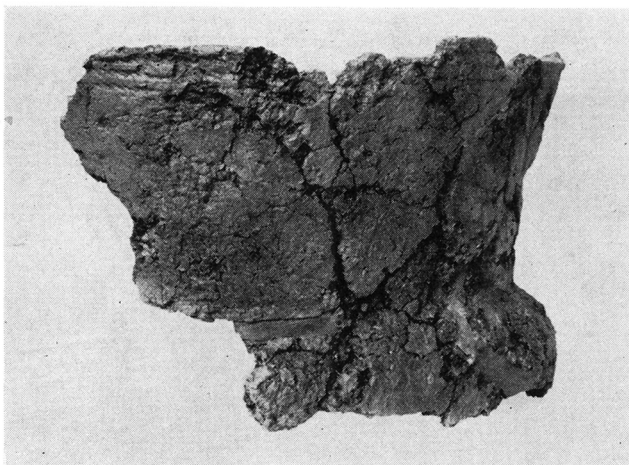

Fig. 14. Fragmentet af det store tragtbæger med udsvajet hals. Mundingsdiameteren på karret har mindst været 30 cm. Fragment of the large funnel-shaped beaker with out-curved neck. The diameter at rim was at least 30 cms.

Meget taler således for, at en stor part af galgebakken har været fyldt med disse sorte grydeformede forekomster.

Af udseende var de udgravede gruber ganske ens, og de havde alle et indhold af sod, iblandet enkelte trækulrester. Bunden af dem bestod af marksten, stærkt mærket af ild, men ildskørnede sten kunne også forekomme spredt oppe i sodlaget. Alt kunne således tyde på, at der havde været tændt bål i gruberne. I 4 af de 9 undersøgte gruber var der lerkarskår, og det var meget karakteristisk at konstatere, at der kun var skår af een krukke i hver grube. Skårene var ligesom stenene mærket af ild. Det kunne tyde på, at krukken med et eller andet indhold er blevet sat ned ovenpå stenene, og man så har tændt bål i gruben, hvorved krukken er blevet sprængt af ilden. Ved 5 af de undersøgte gruber fandtes i randen af dem et par hestetænder anbragt.

Ved at drage sammenligninger med de erfaringer, der er indhøstet ved udgravninger af brandpletgrave ved Kragsskovhede i Vendsyssel og flere steder på Bornholm, kan det siges med nogenlunde sikkerhed, at de grydeformede sorte pletter på galgebakken ikke er brandpletter. En brandplet har et indhold af brændte benrester og undertiden også lidt gravgods. Dette kendes slet ikke fra galgebakkens sorte gruber. Lerkarskår i en brandplet er meget sjældent mærket af ild og de vedlagte sten aldrig. Der er altså ikke foregået brænding i selve brandpletten. I de sodfyldte gruber her på galgebakken viser både sten og skår, at der har været bål i dem. De er altså ikke brandpletter. Det er mest rimeligt at tolke dem som offergruber, og hestetændernes tilstedeværelse understøtter denne antagelse.

Lerkarskårene giver mulighed for en ret sikker datering af gruberne. Det er skår af store krukker med glat overdel og beklasket underdel. En af krukkerne har dybe nedadløbende furer i den beklaskede underdel, dannet ved indtryk af fingrene. En anden er bemærkelsesværdig ved en omløbende vulst under randen (fig. 15). Vi kan næppe være i tvivl om, at det drejer sig om krukker fra yngre bronzealder⁶). De repræsenterer typer på lerkar, der er ret almindelige i denne periode.

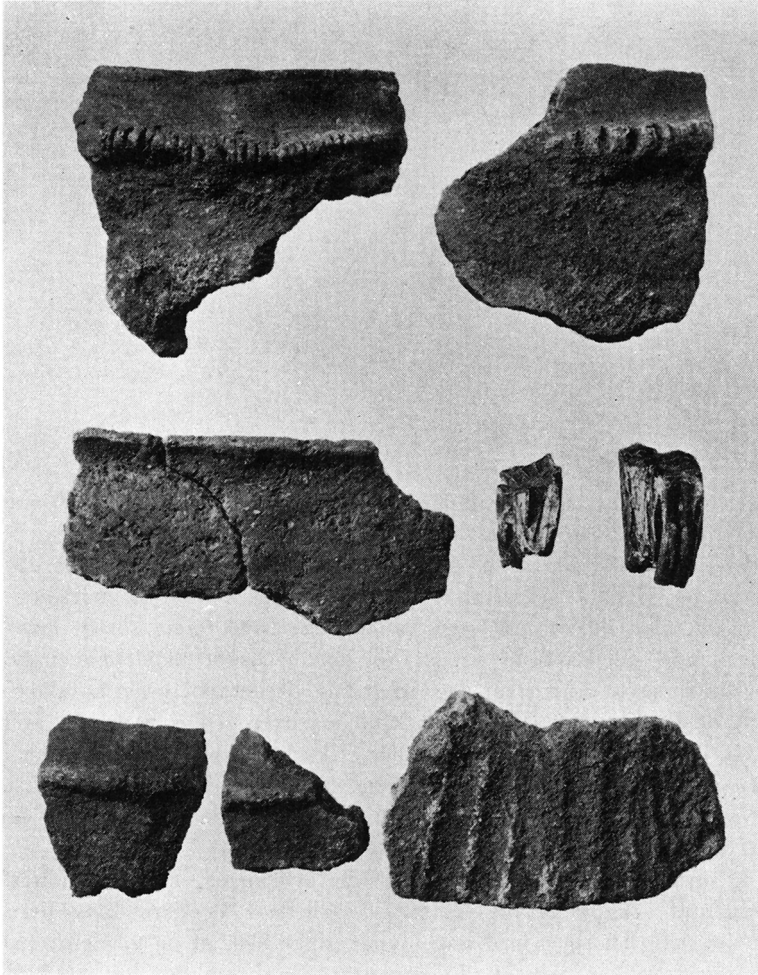

Fig. 15. Lerkarskår fra de sorte gruber, samt to af hestetænderne.
Potsherds from the black pits, and two of the horses' teeth.

Efter lerkarskårene at dømme skulle der altså være tale om offergruber fra yngre bronzealder, og det gør jo tilstedeværelsen af hestetænderne mere interessant. Hestens tilknytning til bronzealderens solkult findes der en hel del beviser for, bl. a. solvognen fra Trundholm fra ældre bronzealder og billeder på rageknive fra yngre bronzealder, og dette er måske et bevis mere. Hvis den formodning er rigtig, vil det sige, at hestefringer har fundet sted på galgebakken i yngre bronzealder i ret stort omfang i tilknytning til solfester. Det vil atter sige, at galgebakken efter at være blevet forladt engang i yngre stenalder, og landsbyens huse ødelagt af vind og vejr, har ligget øde hen i længere tid. Engang i yngre bronzealder er den så blevet udvalgt til egnens samlingssted ved de årlige solfester. Knardrup galgebakke er den eneste bakkeknold i egnens moræneland-

skab, og der er fra den udsigt langt omkring. Dette fremmer jo også tanken om, at man har valgt den som samlingssted for egnens befolkning. Hvor længe bakken har fundet anvendelse til dette formål vides ikke, men offergrubernes skår synes at afgrænse det til yngre bronzealder.

Så er atter kommet en tid, hvor bakken sandsynligvis har ligget øde hen, indtil vi når frem til yngre romersk jernalder. Ved et skred i grusgraven for nogle år siden faldt indholdet af en grav ned. Det bestod af en dobbeltkonisk hankekop samt skår af to ornamenterede lerkar, ligeledes dobbeltkoniske. Både ved form og ornamentering placerer disse lerkar graven til tiden omkring år 300 e. v. t. Lerkoppen befinder sig i gårdejer Drewsens eje, skårene forefindes på Værløse museum.

Galgebakken har altså i yngre romersk jernalder fundet anvendelse som begravelsesplads, og meget troligt har den indeholdt flere grave fra denne tid.

Om galgebakken, som navnet tyder på, har fundet anvendelse som egnens rettersted i middelalderen, ved vi ikke. Der findes ingen skriftlige kilder, som bekræfter det.

SUMMARY

Stone-Age Houses on Knardrup Gallows Hill.

Knardrup Gallows Hill lies immediately to the north of the village of the same name, and is today cut through by the road which leads to Ganløse. The hill is a big bank of yellow sand, deposited as part of an end-moraine at the time when the icecap withdrew slowly towards the east from Denmark. In prehistoric times the bank was surrounded by water on three sides, and access was only possible from the north. Long before men began their activities on Gallows Hill itself, primitive hunters established in the Mullerup period a settlement not far from the foot of the hill, on an island in Borup Lake (fig. 1). Gallows Hill has been a place well suited for settlement. Surrounded as it was by water on almost all sides there has been easy access to drinking water and to the supplementing of diet by fishing, while from the point of view of defence it has been an ideal site for a settlement.

An archeological cartographic survey of the neighbouring Mølleå valley from the western end of Farum Lake as far as Buresø, and the investigation carried out in that connection by the National Museum into discoveries from the area, gave the first indication that discoveries of archeological interest had been made on Knardrup Gallows Hill. Further investigation revealed that a former schoolteacher at Ganløse school, named Nemming, had several times excavated on the hill. These excavations had led to the uncovering of house sites and of a large number of rubbish pits. Apart from a few ornamented potsherds of Early Neolithic date all results of these excavations were unfortunately lost. There could, however, be little doubt that an investigation of Gallows Hill was to be desired in view of these previous results. This investigation was carried out in the period May 1949 – late Autumn 1950 and covered three objectives: 1) the excavation of an oval black patch in the field near the southern edge of the gravel pit, which proved to be a hearth with rubbish pits nearby; 2) the uncovering of an occupation level out from the northern edge of the gravel pit, which revealed three house sites; and 3) the planning and excavation of a number of black bowl-shaped pits full of soot.

House A: In the northern wall of the gravel pit could be seen, under a layer of wind-blown sand 30 cms. thick, an occupation layer 20 cms. thick containing flint swarf and a few potsherds of Stone-Age type. Uncovering of this occupation layer revealed a house site, lying in a NNE-SSW direction. The house was rectangular with rounded corners, measured 6.5 by 4 meters, and possessed a stone wall-footing. Its entrance must have been in the neighbourhood of the hearth, which was sited in the centre of the eastern side-wall.

Two post-holes were found, but they gave no definite indications for a reconstruction of the original appearance of the house (figs. 2 and 3).

House B: An extension of the excavation in a northerly direction revealed the next house site. It lay deeper beneath the surface, and was therefore considerably better preserved than house A. It was similarly rectangular with rounded corners, measuring 7.5 by 5 meters. The hearth was sited in the centre of the eastern side-wall and, to judge by the post-holes, outside the house. The west wall was revealed as a stone footing of 2 meters' thickness, the three other walls being considerably narrower (fig. 4). The post-holes showed that the actual house interior had formed a rounded rectangle measuring 5 by 2 meters. There is much evidence that the posts have supported a thin wall of interlaced branches and withies. The stone footing suggests that this thin wattle wall was supported on the outer side by a wall of earth.

House C: Further excavation produced, immediately to the north of house B, still another house site measuring 6 by 3.5 meters, which appeared to have the character of a semicircular or horseshoeshaped hut. The hearth was sited in the centre of the hut. The post-holes appeared also to support the probability of the existence of a semicircular wattle wall. The doorway was towards the west (fig. 5-6).

Hearth: The investigation of the dark oval patch in the field near the southern edge of the gravel pit resulted in the uncovering of a hearth. An area excavation first revealed a stone setting, very irregular and uneven, in dark-coloured occupation earth which formed an almost circular patch surrounded by yellow clay. After the stone setting was removed the hearth was revealed, a clearly delimited oval patch consisting of black occupation earth full of particles of charcoal and stones which had been subjected to extreme heat. It proved impossible to find any explanation of the occurrence of the hearth in the centre of a stretch of rich clay. No indication could be found of any connection with a house site.

The result of this excavation, the three house sites lying close together, gives plausibility to the information provided by the schoolteacher, Mr. Nemming, that house sites had previously been found on Gallows Hill. The results of his investigations must therefore be incorporated in the picture of the hill in the New Stone Age. It may be assumed that the flat summit of the hill was at this period occupied by a Stone-Age village, though there is unfortunately no chance of finding the limit of its extent or the number of houses which it comprised. It may be taken as certain, in view of the situation of the excavated house sites in relation to the edge of the gravel pit, that several house sites have been lost in the course of digging for gravel.

The siting of the Knardrup village has characteristics related to that of the Barkær village. Location on a sand hillock surrounded by water is exactly the same in both cases. But that is the limit of the similarities. The characteristic feature of the Barkær village is the two long rows of connected houses on each side of the cobbled village street. The Knardrup village has consisted of a collection of detached rectangular earth houses. It should, however, be noted that the three sites excavated lie in a row running from north to south, and it would therefore be reasonable to believe that the other houses of the village were sited along the same line. The most probable picture of the Knardrup village would thus be a number of houses lying in a row running from north to south (fig. 7). The entrance to the houses lay either to the east or to the west.

Dating: The excavation produced a large number of flint implements and several hundred potsherds, of which a large number are ornamented. The stone artifacts comprise fragments of polished axes, flake scrapers, disc scrapers, blades and flint chippings, which together give a representative selection of the implements used in the day-to-day life of the settlement (fig. 8). The ornamented potsherds provide a good dating material. The table in fig. 9 gives their distribution and location within the three house sites. The pottery ornamentation shows features closely related to that of the south Danish megalith group in Early Neolithic Period C. A single small fragment of a side sherd bearing a double-lined zigzag border produced with a rolled cord might perhaps cast doubt on this dating, for the zigzag pattern is very common in the following Middle Neolithic Period. It should, however, be noted that the zigzag pattern is not unknown in the Early Neolithic, so that this fragment cannot be regarded as decisive for the dating of this discovery. On the contrary, for the final

determination of the date emphasis must be laid on the fact that the ornamentation judged as a whole lacks the features characteristic of the pottery of the Middle Neolithic Period, characteristics which appear so clearly in the Troldebjerg discovery, the use of the ornamentation entirely to cover the surfaces. The decoration of the Knardrup sherds rather shows precisely the moderation in use of ornamentation which allows also place to undecorated surfaces and which makes a dating to Early Neolithic Period C the most probable (fig. 10).

From the hearth, too, there is quite a considerable quantity of potsherds, including a fair amount, both from the lower level of the excavation, by the hearth itself, and from the upper level of heaped stones, which bear ornamentation. The ornamented sherds from the upper level show features closely related to those of the sherds from the house sites, and must therefore be regarded as of the same date (fig. 12). The heap of stones above the hearth is accordingly contemporary with the houses. The sherds from the lower level are characterized by decoration along the lip with double-twisted cord, the decoration which is so typical of Early Neolithic Period B. The hearth must therefore be regarded as belonging to this period (figs. 13 and 14). The result thereby reached, that the sherds from the two layers belong to two different periods, Early Neolithic Periods B and C, is consistent with the stratification.

The black patches: The excavation of the house sites brought to our attention the fact that archeological relics were to be found on Gallows Hill of a quite different character and from a far later period than those we had hitherto been dealing with. Scattered over the hill were to be found bowl-shaped pits, circular in shape at the surface with a diameter of about 50 cms. and about the same depth. The pits which were excavated proved to be quite similar in appearance, and they all had the same contents, consisting of soot mixed with a very few fragments of charcoal. The bottom of the pits was lined with rough cobbles, bearing plain marks of fire, while fire-marked stones also occurred here and there within the layer of soot. Everything therefore pointed to the conclusion that fires had been lit inside the pits. In four of the nine pits investigated there were found potsherds, and it was noted, very characteristically, that there were only sherds of a single vessel in each pit. Like the stones the sherds showed signs of having been subjected to the fire. In the case of five of the pits investigated two horses' teeth were found, placed at the lip of the pit. Comparing these pits with the characteristics noted during excavation of cremation-patch graves at Kragsskovhede in Vendsyssel and at several sites in Bornholm, it can be said with reasonable certainty that the black bowl-shaped patches on Gallows Hill are not cremation-patches. It would be most reasonable to interpret them as offering pits, a theory which is supported by the presence of the horses' teeth. The ornamentation of the potsherds dates the pits to the Late Bronze Age (fig. 15)⁵).

The presence of the horses' teeth makes these offering pits particularly interesting. There is considerable evidence for the association of the horse with the sun cult of the Bronze Age, as, for example, the solar chariot from Trundholm dating to the Early Bronze Age, and pictures of horses on razors from the Late Bronze Age; this site is perhaps therefore a further indication. If this theory is correct, then it must be concluded that horse sacrifices took place on Gallows Hill in quite considerable numbers in the Late Bronze Age in connection with solar festivals.

Cemetery: Remains of an uncremated burial from the Late Roman Iron Age show that around 300 AD Gallows Hill was in use as a cemetery.

Whether Gallows Hill was also used, as its name would imply, as the place of execution for the district in the Middle Ages, we do not know. There is no evidence for it, either in writing or in the archeological findings.

Knud A. Larsen.

NOTER

¹) Knud A. Larsen: En jægerboplads ved Borup sø, Ballerup og omegns museumsforenings årshæfte nr. 2, 1947-48. ²) C. J. Becker: Mosefundne lerkar fra yngre stenalder, Årb. f. n. O. 1947 side 152 og fig. 84, pl. IV, 3 og side 79 ff. ³) Anf. værk af C. J. Becker pl. VII, VIII, XV og side 78. ⁴) Anf. værk af C. J. Becker side 132 og fig. 27, fig. 28 side 137. P. V. Glob: Danske oldsager II fig. 7 og 8. ⁵) Sophus Müller: Danmarks Oldsager, Bronzealderen fig. 253, 255 og 259 og tekst.